

УДК 342.95

С.Ю. БЕНЬКОВСЬКИЙ, Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРИНЦИП ГУМАНІЗМУ, ЯК ЗАГАЛЬНОСОЦІАЛЬНИЙ ПРИНЦИП ПРОВАДЖЕНЬ У СПРАВАХ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВопорушення

Ключові слова: принцип гуманізму, адміністративні правопорушення

Дослідження гуманізму, як загальносоціального принципу провадження у справах про адміністративні правопорушення, обумовлене безпосередньо не виписаним в Кодексі України про адміністративні правопорушення.

Метою цієї статті є тлумачення принципу гуманізму провадження у справах про адміністративні правопорушення та визначення змісту правовідносин на предмет існування цього принципу.

Суть ідеї гуманізму полягає у повазі до гідності і прав особи, стосовно якої порушено провадження, а також до потерпілого, якщо такий є в наслідок адміністративно карного вчинку. Виходячи із цього принципу, особам, які здійснюють процесуальні дії, на всіх стадіях провадження неприпустимо, прикриваючись формальними процесуальними приписами, принижувати гідність особи, ущемляти її мінімальні потреби та інтереси. Гуманістичний підхід до провадження у адміністративно-деліктному праві виражений безпосередньо в матеріальних та процесуальних нормах закону, але такий підхід слідує також із засад суспільного співіснування. Принцип гуманізму безпосередньо не виписаний в Кодексі України про адміністративні правопорушення, але він впливає зі змісту норм, якими регулюється провадження, а також із банкетних норм, встановлених низкою статей цього Кодексу: частини другої статті 6 Кодексу – органи місцевого самоврядування, місцеві державні ад-

міністрації, забезпечуючи відповідно до Конституції України додержання законів, охорону державного і громадського порядку, прав громадян, координують на своїй території роботу всіх державних і громадських органів по запобіганню адміністративним правопорушенням, керують діяльністю адміністративних комісій та інших підзвітних їм органів, покликаних вести боротьбу з адміністративними правопорушеннями; статті 245 Кодексу – вирішення справи про адміністративне правопорушення в точній відповідності з законом [1].

Аналіз правовідносин, встановлених Кодексом України про адміністративні правопорушення, та їх зміст на предмет існування принципу гуманізму показав наступне.

Статтею 12 КУпАП встановлено, що адміністративній відповідальності підлягають особи, які досягли на момент вчинення адміністративного правопорушення шістнадцятирічного віку. Такі правовідносини повністю виключають адміністративне переслідування особи, котра не досягла шістнадцятирічного віку. Гуманістичний підхід законодавця полягає в припущенні вчинення неповнолітньою особою протиправного вчинку, але через малоліття не допускає навіть відкриття провадження у справі про адміністративне правопорушення, а у випадку порушення провадження, негайне його закриття.

Принцип гуманізму виражений і в правовідносинах, встановлених відсилочною нормою – частиною першою статті 13 КУпАП, та відісланою нормою – статтею 24-1 цього Кодексу щодо застосування до осіб віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років, які вчинили адміністративні правопорушення, вичерпного переліку заходів впливу:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) застереження;
- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

Лише за адміністративно карні вчинки з більш високим ступенем суспільної небезпеки, або так звані «суспільно значимі проступки»¹, прояв яких особливо гостро сприймається громадянськістю, законодавець встановлює правовідносини провадження, в частині вибору міри адміністративного стягнення, як загальні. Але навіть і в цих випадках, з урахуванням характеру вчиненого правопорушення та особи правопорушника, до зазначених осіб (за винятком осіб, які вчинили правопорушення, передбачені статтею 185 КУпАП) можуть бути застосовані заходи впливу, передбачені статтею 24-1 цього Кодексу.

На наш погляд, можна вважати прикладом гуманістичного підходу до провадження і правовідносини неосудності, встановлені статтею 20 КУпАП, а саме те, що не підлягає адміністративній відповідальності особа, яка під час вчинення протиправної дії чи бездіяльності була в стані неосудності, тобто не могла усвідомлювати свої дії або керувати ними внаслідок хронічної душевної хвороби, тимчасового розладу душевної діяльності, слабоумства чи іншого хворобливого стану. Ми не виключаємо критики від окремих адміністративістів такого розуміння наявності принципу гуманізму у цих правовідносинах. Але ми обґрунтовуємо свою думку тим, що неосудність повинна встановлюватись під час провадження, на підставі методів та способів доказування встановлених законом і лише у випадку дійсного підтвердження наявності обставин неосудності провадження у справі про адміністративне правопорушення повинно бути закрито. Так само, під час провадження, може бути встановлена невідіктоздатність порушника адміністративних приписів, чи обставин вчинення протиправного вчинку в стані крайньої необхідності або необхідної оборони (частини третя та

четверта статті 247 КУпАП).

Яскравим прикладом гуманізму є така форма стадії провадження, як передача матеріалів про адміністративне правопорушення на розгляд громадської організації або трудового колективу. Особа, яка вчинила адміністративне правопорушення, звільняється від адміністративної відповідальності з передачею матеріалів на розгляд громадської організації або трудового колективу, якщо з урахуванням характеру вчиненого правопорушення і особи правопорушника до нього доцільно застосувати захід громадського впливу (частина перша статті 21 КУпАП). А також можливість звільнення від адміністративної відповідальності при малозначності правопорушення, яка передбачена статтею 22 КУпАП, у відповідності до якої при малозначності вчиненого адміністративного правопорушення орган (посадова особа), уповноважений вирішувати справу, може звільнити порушника від адміністративної відповідальності і обмежитись усним зауваженням.

Досліджуваний принцип спостерігається також у правовідносинах, встановлених статтями:

- ст.33 КУпАП, частина друга якої обумовлює, що при накладенні стягнення враховуються характер вчиненого правопорушення, особа порушника, ступінь його вини, майновий стан, обставини, що пом'якшують і обтяжують відповідальність;

- ст.34 КУпАП, частина перша якої встановлює перелік обставин, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення: щире розкаяння винного, відвернення винним шкідливих наслідків правопорушення, добровільне відшкодування збитків або усунення заподіяної шкоди, вчинення правопорушення під впливом сильного душевного хвилювання або при збігу тяжких особистих чи сімейних обставин, вчинення правопорушення неповнолітнім, вчинення правопорушення вагітною жінкою або жінкою, яка має дитину віком до одного року; частина друга якої дозволяє особі, яка здійснює розгляд справи у відповідності до передбачених зако-

¹ Суспільна небезпека адміністративного правопорушення подається як наукове оціночне поняття, оскільки адміністративне деліктне право відносить такі проступки до вчинків з невисокою суспільною небезпекою. Законодавець при оцінці суспільної небезпеки застосовує таку оціночну категорію, як малозначність - ст.20 КУпАП.

нами України враховувати інші обставини, що пом'якшують відповідальність за адміністративне правопорушення, а також надає право органу (посадовій особі), який вирішує справу про адміністративне правопорушення, визнати пом'якшуючими і обставини, не зазначені в законі;

- як вже зазначалось вище, ст.247 КУпАП, а саме частинами третьою та четвертою щодо припинення провадження у випадках, передбачених нормами цих частин статті;

- ст.320 КУпАП, яка надає право органу (посадовій особі), який наклав стягнення у вигляді позбавлення на певний строк права керування транспортним засобом, річковим мало-мірним судном або права полювання, після закінчення не менш як половини призначеного строку скоротити особі, за клопотанням громадської організації, трудового колективу, строк позбавлення зазначеного права.

Передумова існування досліджуваного принципу знайшла своє відображення в матеріальній – Особливій частині Кодексу України про адміністративні правопорушення, в статтях, що охоплюють усі склади правопорушень, а саме -у санкціях, передбачених за протиправні вчинки. Ця передумова виражена у так званому діапазоні: санкції «тягнуть за собою накладення штрафу на громадян від... до...», «тягнуть за собою адміністративний арешт на строк до п'ятнадцяти діб», а також можливості застосування альтернативних і додаткових стягнень. Дотримання же принципу гуманізму, у цьому випадку, полягає у правильному, з позиції гуманістичного сприйняття суспільних відносин, застосуванні визначених законом передумов – міри стягнення: мінімальної чи максимальної, із застосуванням додаткового чи альтернативного стягнення, що є логічним продовженням та виразом реального правозастосування з врахуванням правовідносин, передбачених статтями 33 та 34 КУпАП.

Передумова застосування досліджуваного принципу під час провадження, виражена у так званому діапазоні санкції, знайшла своє відображення і в інших джерелах матеріального права, регулюючих адміністративне пере-

слідування за протиправні вчинки: в Законі України «Про боротьбу з корупцією» [2], Митному кодексі України [3].

Принцип гуманізму у провадженні у справах про адміністративні правопорушення впливає також і з інших нормативно-правових актів, так як узагальнене бланкетне посилання на невизначене коло таких актів міститься, як зазначалось вище, в статтях 6 та 247 КУпАП.

Діяльність міліції будується на принципах законності, гуманізму, поваги до особи, соціальної справедливості, взаємодії з трудовими колективами, громадськими організаціями й населенням, гласить частина перша статті 3 Закону України «Про міліцію» [4]. Міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини незалежно від її соціального походження, майнового та іншого стану, расової та національної належності, громадянства, віку, мови та освіти, ставлення до релігії, статі, політичних та інших переконань, гласить частина друга статті 5 цього Закону. Оскільки провадження у справах про адміністративні правопорушення, серед інших завдань міліції, як складової частини органів внутрішніх справ, покладається на неї, зауважимо про законодавче закріплення принципу гуманізму у провадженнях у справах про адміністративні правопорушення окремим законом, а саме Законом України «Про міліцію».

Законодавче закріплення досліджуваного принципу знаходимо в наступному нормативно-правовому акті: Законі України «Про державну службу» [5]. Цей Закон регулює суспільні відносини, які охоплюють діяльність держави щодо створення правових, організаційних, економічних та соціальних умов реалізації громадянами України права на державну службу. Він визначає загальні засади діяльності, а також статус державних службовців, які працюють в державних органах та їх апараті. Стаття 3 цього Закону, визначаючи принципи державної служби та подаючи перелік таких принципів, поряд з принципами: служіння народу, демократизму та законності, пріоритету прав людини і громадянина, професіоналізму,

компетентності, ініціативності, чесності, відданості справі та іншими зазначає також принцип гуманізму. Однозначно він поширюється і на таку частину державної адміністративної діяльності, що відбувається в рамках служби - це провадження у справах про адміністративне правопорушення. Недотримання цього принципу під час провадження звичайно розцінюється як недотримання принципу державної служби.

Таким чином, закріплення досліджуваного принципу Законом України «Про державну службу» є абсолютним підтвердженням, поданого нами вище наукового тлумачення принципу гуманізму проваджень у справах про адміністративні правопорушення. Це міркування подаємо виходячи з розуміння чи усвідомлення норм Кодексу України про адміністративні правопорушення (маються на увазі статті 12, 13, 33, 34, 247 та інші статті КУпАП) в контексті із статтями 218-253 охоплених главою 17 КУпАП, а також статтею 255 цього Кодексу, що уповноважують органи та осіб (що є в своїй більшості державними органами чи посадовими особами таких органів, та діяльність яких регулюється Законом України «Про державну службу») розглядати справи про адміністративні правопорушення чи лише їх фіксувати протоколом, або вчиняти інші процесуальні дії на

різних стадіях провадження у справі.

Гуманна поведінка повинна бути притаманна особі, що здійснює провадження, на всіх стадіях провадження справи: від виявлення правопорушення до виконання адміністративного стягнення. Вибір таких, що не відповідають цій меті процедурних форм гальмує або взагалі заважає реалізації ідей гуманізму. Крім того, гуманізм є критерієм правильності рішення. Достеменно визначена істина у справі має оцінюватись згідно з моральними принципами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 р. // ВВР УРСР. - 1984. -Додаток до № 51. -Ст.1122.
2. Закон України «Про боротьбу з корупцією» від 05.10.1995 р. // ВВР України. -1995. -№ 34. -Ст.266.
3. Митний кодекс України від 22.12.2004 р. // ВВР України. -2002. -№ 38-39. -Ст.288.
4. Закон України «Про міліцію» від 20.12.1990 р. // ВВР України. -1991. -№ 4. -Ст.20.
5. Закон України «Про державну службу» від 16.12.1993 р. // ВВР України. -1993. -№ 52. -Ст.490.

Беньковський С.Ю. Принцип гуманізму, як загальносоціальний принцип проваджень у справах про адміністративні правопорушення // Форум права. -2007. -№ 3. -С.44-47 [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07bsjrap.pdf>

Виконано тлумачення принципу гуманізму провадження у справах про адміністративні правопорушення та визначено зміст правовідносин на предмет існування цього принципу

Беньковский С.Ю. Принцип гуманизма, как общесоциальный принцип производства по делам об административных правонарушениях

Выполнено толкование принципа гуманизма производства по делам об административных правонарушениях и определено содержание правоотношений на предмет существования этого принципа.

Ben'kovsky S.JU. Principle of humanism, as all social principle of judicial hearing on affairs about administrative offences

Interpretation of a principle for humanism in judicial hearing on affairs about administrative offences is executed and the legal relations are determined for existence of this principle.